

Durdík, Tomáš

Královské hrady a královská města v Čechách 13. století

Archaeologia historica. 1995, vol. 20, iss. [1], pp. 331-[337]

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140146>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

B.

VÝZKUM OPEVNĚNÝCH SÍDEL

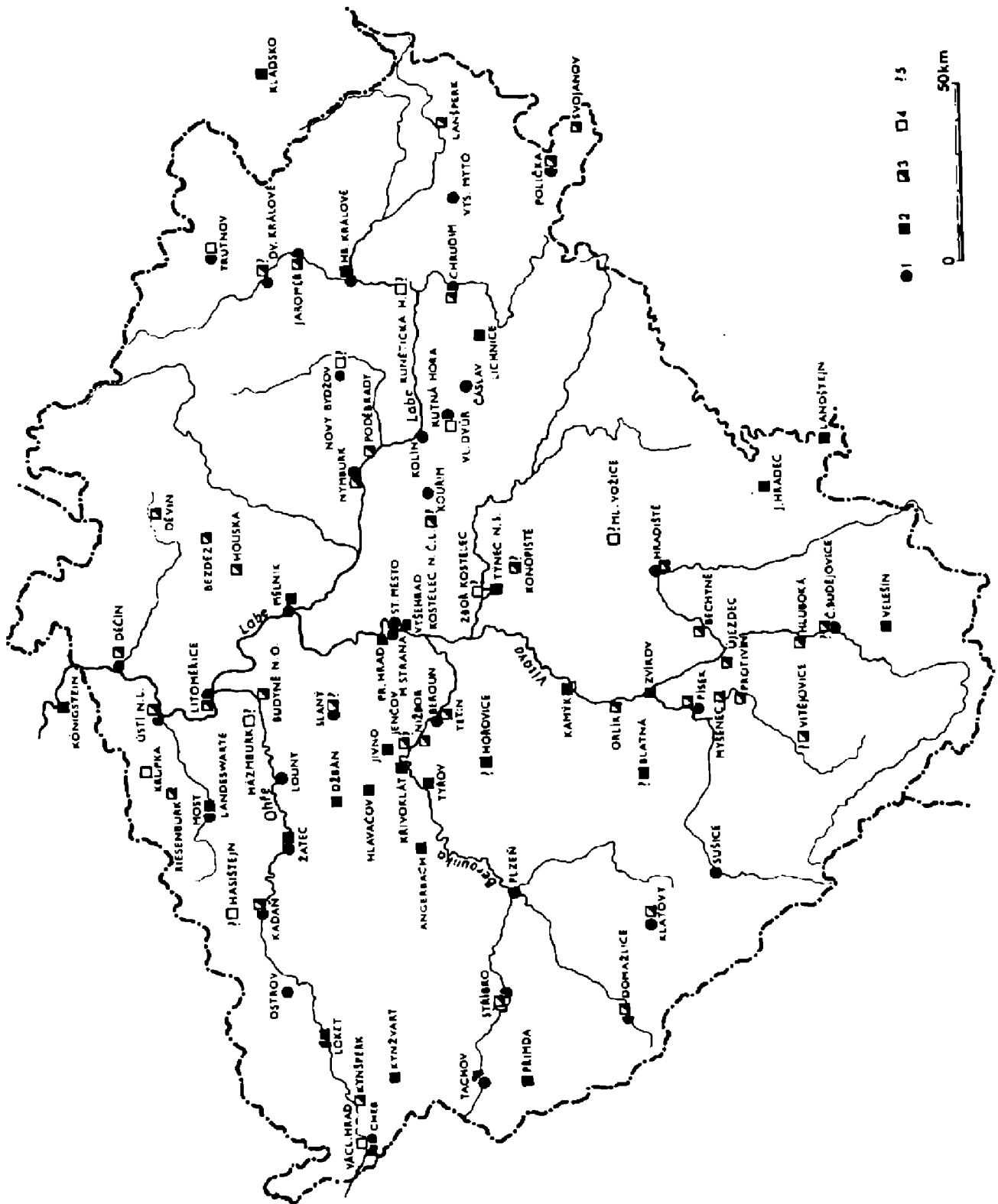
Královské hrady a královská města v Čechách 13. století

TOMÁŠ DURDÍK

Jako součást strukturálních změn, které probíhaly ve 13. století, se začaly v české krajině objevovat nové typy sídelních jednotek, vzniklé ze zeměpanské iniciativy. Nejprve to byly nové královské hrady a takřka současně i královská města. Oba tyto sídlištní typy představovaly v systému královské politiky a správy země důležité a základní, většinou polyfunkční mocenské opory, prvé spíše v rovině vyloženě mocenské, druhé pak především ekonomické. Dosavadní studium hradů i měst probíhalo povětšinou v jiných dimenzích, než je jejich role královského mocenského nástroje v širších historických souvislostech (rozsah příspěvku neumožňuje zařazení bibliografických odkazů ke všem otázkám celkového historického vývoje a jeho jednotlivých aspektů, k hradům souhrnně naposledy Durdík 1995; Durdík–Bolina v tisku, k městům Hoffmann 1992. V těchto pracích přehled další literatury) a již zcela stranou zájmu zůstala otázka sledování jejich vzájemného funkčního vztahu či vazby.

Mezi příčinami tohoto v podstatě překvapivého nedostatku hrají dominantní úlohu dvě skutečnosti. Prvou představuje fakt, že v našem historickém povědomí je obecně silně zafixována představa o fungování města odpovídající pokročilejšímu 14. století a době ještě mladší. Tedy době, kdy se již díky souhře většího počtu okolností a skutečností plně uplatňovaly emancipační snahy měšťanů. V čele města tehdy již stála volená samospráva prosazující především městské zájmy a vazby města na krále se projevovaly především v ekonomické, zvláště fiskální sféře. I když pochopitelně panovník mohl s městy vcelku volně disponovat, jeho přímé zasahování do běžných městských záležitostí již bylo podstatně méně přímočaré a královský rychtář byl více a více odsouván v podstatě do pozice policejního úředníka. Možnost přímého využití měst jako vojenských a přímých mocensko-politických nástrojů se v této době již ve srovnání s královskými hrady nacházela ve značně odlišné poloze. V době zakládání měst však byla situace evidentně zcela odlišná. Provoz města byl zcela v rukou panovníka, respektive královského rychtáře. Jak hrad tak město představovaly plnohodnotnou a souvztažnou součást velkoryse, avšak dosti horečně prováděného jediného záměru – vzniku nové základní sítě královských mocenských opor.

Druhou příčinou je nepochybně skutečnost, že studium hradů, které byly situovány přímo ve městech, náleží k nejobtížnějším otázkám české kastellologie. Tyto hrady se totiž nejen v úplnější, ale často i v jakoukoliv evidenci umožňující podobě zachovaly spíše výjimečně. Příčina tohoto stavu nepochybně leží ve výše uvedeném historickém vývoji. V procesu městské emancipace byl královský hrad pocíťován jako zcela nežádoucí zdroj možného zasahování do městských záležitostí či kontroly nad městem. Proto již od počátku 14. století se setkáváme s nepřehlédnutelnými projevy stále sílících snah měšťanů nepohodlný hrad získat do svého držení a vzápětí ho zlikvidovat. Tyto snahy byly, bohužel, ve většině případů úspěšné a hrad záhy zcela zmizel. Hloubku agresivity městského prostředí i důkladnost a promyšlenost řešení, které mělo jednou pro vždy zabránit možnosti obnovení královského hradu, dokládají ty případy (Chrudim – Durdík 1994, Jaroměř – Uličný 1994), kdy byl na místě hradu vybudován městský kostel. Hrad ve městě tedy samostatnou urbanistickou jednotkou zůstal jen v menším počtu případů, ovlivněných speciálními okolnostmi. Mohla jimi být např. jeho vazba na funkce mimo město (např. Chodský hrad v Domažlicích), nebo zvláště intenzivní zájem panovníka (např. Písek či Kadaň).

Obr. 1. Mapa královských hradů a královských měst v Čechách posledních Přemyslovců. 1 – královská města, 2 – královské hrady z první poloviny 13. století, 3 – královské hrady založené Přemyslem Otakarem II., 4 – královské hrady vystavěné Václavem II., 5 – nejasnost v dataci či osobě stavebníka. Kresba Marie Záleské.

V důsledku nastíněného vývoje jsou dostupné informace o mnoha hradech situovaných ve městech často zcela minimální a historické zprávy o jejich bývalé existenci většinou nepočtené, mladší a zcela náhodné (namátkou připomeňme např. Slaný, Poličku (Durdík 1994) nebo Klatovy (Vančura 1927, 1936). Existence těchto fyzicky neznámých objektů může být na jedné straně i předmětem diskuse a na straně druhé nebývá často i ve specialisované, městy se zabývající literatuře brána v potaz.

Nejlépe dochované královské hrady situované přímo ve městě a mezi nimi především Písek (přehled literatury Durdík 1993) jsou samozřejmou součástí české kastellologické literatury. Ta (např. Menclová 1976) skutečnost, že hrad je situován ve městě, pochopitelně registrovala a upozorňovala i na existenci několika dalších, analogických objektů. Otázku, zda je tato vazba dvou rozdílných sídlištních jednotek výjimečná či zákonitá, si však nekladla, i když některé její formulace nasvědčují spíše příklonu k první variantě.

Otázka vztahu sítě královských hradů a královských měst je však nepochybně jednou z klíčových otázek v širších historických souvislostech. Aby se bylo možno pokusit o kvalifikovanou odpověď, bylo nutné kartografickou formou zpracovat dostupné informace (obr. 1). Vzhledem k možnému rozsahu tohoto příspěvku není na tomto místě ani možné a ani účelné citovat, tím méně pak komentovat veškerou literaturu, na jejímž základě byla mapa (pro komplikovanost tématu v této podobě, pojetí a rozsahu náplně první v naší historické literatuře) vytvořena. Dříve, než se pokusíme charakterisovat závěry, které z ní vyplývají, je nutno předeslat několik základních poznámek.

Mapa zákonitě odpovídá současnému stupni poznání, který je značně nerovnoměrný a zakreslení některých lokalit může být předmětem dalších diskuzí. Výraznější nejasnosti v osobě zakladatele či v dataci jsou vyjádřeny připojením otazníku ke značce. Objekty zcela problematické však zaneseny nebyly.

Časový záběr mapy je značně široký. Tvoří ho prakticky celá doba posledních Přemyslovců od první poloviny 13. století do roku 1305.

Na základě známých problémů s chronologií městských založení bylo po několika neúspěšných pokusech nutno resignovat na členění městských lokací do několika časových horizontů. I v této rovině však představovalo stanovení náplně této komponenty značný problém (cf. např. mapu F. Hoffmanna 1992) a nakonec se bylo nutno omezit pouze na kategorii velkých, lze říci základních královských měst. Stranou tedy zůstala ostatní méně významná města a městečka ve vlastnictví panovníka (např. komorní či šosovní). Pro sledovaný problém však toto omezení naštěstí nepřináší žádné zkreslení, neboť interakce s královskými hrady se zjevně omezovala prakticky na zakreslenou nejvýznamnější kategorii.

V případě královských hradů bylo možno na základě současného stavu vědomostí vyčlenit tři časové horizonty. Prvým je zakladatelská doba konce vlády Přemysla Otakara I. a Václava I. S touto skupinou je též spojen počet problémů. Díky nedostatečné historické pramenné základně i velmi fragmentární archeologické a další evidenci je nepochybně tato fáze zakreslena nejméně úplně. Vzniklo v ní bezpochyby určité množství objektů s malým podílem zděných konstrukcí, které neměly dlouhého trvání a jejichž podoba byla značně ovlivněna předcházejícím vývojem hradištních fortifikací. Lze se domnívat, že většina z nich náležela přechodnému typu. Do mapy jsou zaneseny jen ty nesporné, nejvýznamnější, archeologicky zkoumané a historicky díky většímu počtu svých funkcí dobře interpretovatelné, jako např. Hlavačov. Naznačeným způsobem utvářených hradů, které zvláště v okrajových a řídko osídlených částech země plnily především funkci vojenskomočenského opěrného bodu, však mohlo být značné množství. Může mezi ně náležet např. zaniklý hrad na Hrnčfři u Petrovic (Anderle 1993), Ruchomperk neboli hrad na Velkém Kouřím (Procházka 1991), některý z hradů detailně studované oblasti severočeského Novozámeckého panství (Gabriel–Panáček 1994) aj. Lze tedy mít za to, že pro první polovinu 13. století mapa zachycuje především kvalitativně nejvýše stojící, většinou kamenné hrady, zatímco v stavebně kvalitativně nižší úrovni zůstává velmi široké pole pro další studium, které bude muset být vedeno především archeologickými metodami. Za

současných možností oboru však v dohledné době významnější zmnožení informací sotva přichází v úvahu.

Doba vlády Přemysla Otakara II. je díky tradičnímu zájmu, a lze říci i určitému přecenění na úkor éry Václava I., poznána nejdetailněji a tato druhá skupina v mapě zanesených hradů bude patrně přes naznačené problémy s hrady situovanými ve městech nejuplněnější. Kupodivu nejméně probádanou a dosud nedocenenou etapou je doba panování Václava II., v níž byla síť královských hradů dokončena. Nezanedbatelný podíl tohoto panovníka na zajištění země královskými mocenskými oporami je vlastně poprvé nepřehlédnutelnou formou představen touto mapou.

Dlouhý časový úsek, který je na mapě presentován, způsobuje, že z ní není patrný určitý pohyb respektive vývoj královské držby. Již v druhé etapě (Přemysl Otakar II.) ne náležely ku království některé objekty, které byly ztraceny v důsledku přechodu do šlechtických rukou. Takovými úchvaty byly např. jihočeské hrady Velešín, Landštejn, či Jindřichův Hradec (Durdík 1992a), nebo Lichnice (Durdík 1991a) v Železných horách. Přemysl v této souvislosti projevoval revindikační snahy, v případě Jindřichova Hradce i krátkodobě úspěšné. K rozsáhlým ztrátám nepochybně došlo po smrti Přemysla Otakara II. v době braniborské správy země. Některá založení Václava II. pak s největší pravděpodobností představují reakci na tuto situaci. Tak založení Kostelce nad Sázavou (Zbořeného Kostelce) mělo s největší pravděpodobností kompenzovat přechod Týnce nad Sázavou do rukou pánů z Valdeka, vznik Mladé Vožice nejspíše nahradit ztrátu Hradiště ve prospěch Vítkovců a podobný vztah mohl být i důvodem k založení Háznburka (místo Budyně nad Ohří).

Územní rozsah Čech byl ve sledované době značně stabilní, jak vyplývalo z přirozeného charakteru hranic tvořených povětšinou zalesněnými horskými masivy. Kromě toho nebylo království vystaveno nějakému jednosměrnému tlaku, který by vedl k polarizaci a nutnosti uspořádání základních panovnických mocenských opor způsobem, který by tomuto tlaku čelil. Proto mělo rozložení královských hradů v Čechách 13. století (Durdík 1992c; v tisku b) na osídleném území s ohledem na jeho kontrolu včetně zajištění hranic vcelku rovnoměrný charakter s výjimkou dvou nápadných koncentrací.

Prvou a starší se stala skupina hradů v oblasti přemyslovského loveckého hvozdu (Durdík 1982; 1991b). Tento tradiční zeměpanský region tvořil jakési srdce královských držav a úměrně tomu byl zajištěn početnými hrady. Základ jejich systému byl položen již za Václava I., kdy vznikly hrady v zalesněné a málo osídlené oblasti pozdějšího vlastního Křivoklátska, tj. západně od Zbečna (šlo o hrady Týřov, Angerbach, Křivoklát, Jivno, Hlavačov a Džbán). Již i v rámci prvé poloviny století je zde patrný určitý vývoj charakterizovaný přesunem centra z intenzivněji osídleného severu (Hlavačov) na lesnatý jih (Týřov). Za vlády Přemysla Otakara II. došlo k další evoluci, která znamenala posílení celého regionu. Díky Přemyslově averzi k Týřovu (oblíbenému hradu svého otce, který ho zde v roce 1249 nedůstojně zajal a věznil) se centrum celé oblasti již definitivně přesunulo na velkolepě dobudovávaný Křivoklát. Oblast pak byla, zjevně v souvislosti se ztrátou funkce tetínského hradiště, významně rozšířena směrem k východu, což se projevilo stavbou hradů Nižbora. Tetína a zřejmě Jenčova.

Zcela jiným příčinám vděčí za svůj vznik koncentrace jihočeská, vytvořená až Přemyslem Otakarem II. (Durdík v tisku a). Má spíše liniový charakter s určitým nashromážděním na vlastním Písecku, sledující řeky Lužnici, Vltavu, Otavu a Blanici. Tvoří ji hrady Hradiště, Bechyně, Újezdec, Zvíkov (jediná starší stavba), Orlík, Písek, Myšenec, Protivín, Vítějovice a na jih vysunutá Hluboká a České Budějovice. Šlo zde o oblast dramatického střetu s rozpínavostí mocného jihočeského rodu Vítkovců, které tímto způsobem král postavil do cesty účinnou bariéru. Fakt, že v sestavě zdejších královských hradů nalzáme i Myšenec, jehož hlavní funkcí byla okázalá panovnická reprezentace, má ve výše uvedené souvislosti nepochybně charakter mocenské demonstrace.

V případě královských měst se setkáváme pouze s jedinou, ovšem velmi nápadnou koncentrací ležící ve staré kulturní krajině širšího úrodného středního Polabí (Nymburk,

Kolín, Kouřim, Čáslav a Kutná Hora, která ovšem vděčí za svůj rod těžbě stříbra). Na jejím vzniku se nepochybně významnou měrou podílela situace zděděná po předcházejícím vývoji, nicméně by si otázka tohoto nahromadění nepochybně zasloužila detailnější pozornost.

Vzájemný vztah královských hradů a měst (Durdík 1992b) mohl nabývat několika podob. Především nemusel existovat vůbec, což platí především pro některé hrady zvláště základní kostry sítě mocenských opor a pro většinu hradů v oblasti Přemyslovského loveckého hvozdu. Hrad a město v rámci vzájemné souvislosti mohly ležet i v relativně větší vzdálenosti (několik km) od sebe, jako tomu bylo např. u Berouna a Nižbora a zřejmě i Kouřimi a Kostelce nad Černými Lesy a Čáslavi a Lichnice. V naprosté většině případů však vazba mezi hradem a městem byla velmi úzká. Existovala-li v těsné blízkosti města příhodná výšina, mohl hrad vzniknout zde. Tak se stalo např. v Mostě nebo Děčíně (viz dále). Nejčastěji však stál v přímém kontaktu s městským organismem. U měst, která vznikla kontinuálním vývojem ze starších hradišť vznikl hrad v prostoru akropole (Žatec, Mělník, Hradec Králové a pravděpodobně i Tachov. Na starším hradišti byl založen zřejmě i hrad v Děčíně, kde ovšem město vzniklo mimo předpokládanou plochu hradiště), v případě příznivé terénní konfigurace využil této s městem pouze související polohy (např. Hradiště), nejčastěji však byl přímo vložen do městského organismu. Zde byla jeho podoba tímto vztahem neovlivněna spíše výjimečně (např. Vlašský dvůr v Kutné Hoře). Naopak, symbióza nově zakládaného hradu s nově lokovaným městem se šachovnicovým parcelačním systémem vedla ke vzniku speciálního pravidelného hradního typu – středoevropského kastelu (např. Durdík 1994).

Již z letného pohledu na mapu vyplývá, že kombinace královského města s královským hradem nebyla jevem výjimečným. Z 35 sledovaných měst (do tohoto počtu nejsou pro své výjimečné postavení zařazena obě pražská města, jejichž vztah k Pražskému hradu eventuálně k Vyšehradu jistě není nutno na tomto místě zdůrazňovat) vazbu na královský hrad registrujeme či odůvodněně přichází v úvahu v 29 případech, tj. 82,9 %, přičemž v naprosté většině jde o hrady v přímém kontaktu s městským organismem. Přitom u některých ze zbývajících 6 případů se lze, jak dále uvedeme, dobrat důvodu absence hradu. Obecně je pak nutno upozornit na již několikrát připomínanou fragmentárnost historické evidence, která jistě mohla způsobit, že se eventuální, několik let či nejvýše desetiletí existující a záhy zaniklý hrad, jehož jakákoliv připomínka byla v měšťanském prostředí více než nežádoucí, v písemných pramenech jak současných, tak i mladších neprojevil (v úvahu by mohlo přicházet např. Vysoké Mýto, Louny či města polabské koncentrace). V případě některých měst sehráli při absenci královského hradu svou roli konkrétní historické okolnosti. Tak např. Ostrov nad Ohří byl lokací šlechtickou, která se královským městem stala až dodatečně. Otázka eventuální existence hradu zde zůstává otevřená. Vývoj Sušice a její podobu silně zkomplikovala a ovlivnila dlouhá bogenská zástava. Královský hrad nepochybně neexistoval v Plzni, kde byl jeho nedostatek pocíťován ještě za vlády Karla IV. což tento velký panovník vyřešil výstavbou Radyně. Plzeň pak zároveň náležela k nejmladším městským lokacím sledovaného období. V případě Loun by mohla být brána v potaz jejich blízkost k Žatci, kde se královský hrad nacházel. Fakt, že ne všechna města v polabské koncentraci byla vybavena hrady lze nejspíše odvodit z malých vzdáleností mezi jednotlivými lokalitami. Celý shluk obsahoval na západě hrad v Nymburce, dále volně mimo velké královské město stojící hrady v Poděbradech a Kostelci nad Černými lesy, Vlašský Dvůr v Kutné Hoře a na východě ho měl zajišťovat hrad Lichnice. To znamená, že zde bylo pět měst a pět hradů, což mohlo být pro zajištění regionu sledováno dostatečným.

Vypustíme-li tedy z našich úvah z výše uvedených důvodů Ostrov nad Ohří a Sušici a uvážíme-li naznačené specifické řešení polabské koncentrace, bude procento případů vzájemné souvislosti mezi královskými hrady a královskými městy v Čechách posledních Přemyslovců ještě podstatně vyšší. Nelze tak tedy pochybovat o tom, že vazba nově zakládaných měst a hradů byla zákonitou, pochopitelně jako každá zákonitost s možnými nepočtenými výjimkami. Z hlediska královských zájmů je tato vazba velmi logická a nepřekva-

pující. Výstavba královského hradu byla většinou dokončena nepochybně podstatně dříve, než stavba městského opevnění, která se ve většině případů táhla velmi dlouho (např. Rázím 1988). Z hlediska pohotového mocenského využití tedy zvláště pro zakladatele přicházel v úvahu spíše hrad.

Systém základních panovnických mocenských opor, vytvořený posledními Přemyslovci, tak představoval ucelený systém, v němž se zákonitou, funkčností celé sestavy podmíněnou, formou hradu a města vzájemně vázaly a doplňovaly.

Literatura

- ANDERLE, J., 1993: Petrovické hrady – Die Petrovitzer Burgen. CB 3, 111–116.
- DURDÍK, T., 1982: Počátky a geneze hradů 13. století v přemyslovském loveckém hvozdu – Anfänge und Genesis von Burgen des 13. Jahrhunderts in den Wäldern des Jagdgebietes der Přemysliden. Muzeum a Současnost 5, 73–130.
- DURDÍK, T., 1991a: Stavební podoba jižního nároží hradu Lichnice v souvislosti s jeho počátky – Baugestalt der Südecke der Burg Lichnice im Zusammenhang mit ihren Anfängen. CB 2, 53–64.
- DURDÍK, T., 1991b: Hrady v přemyslovském loveckém hvozdu ve světle archeologického výzkumu. Praha.
- DURDÍK, T., 1992a: Středověký vývoj hradu – Die Entwicklung der Neuhauser Burg in Mittelalter. In: Jindřichův Hradec 1293/1993. České Budějovice, 69–83.
- DURDÍK, T., 1992b: Castles in bohemian towns in the 13th century. Medieval Europe 1992. Urbanism. Pre-printed Papers. Volume I. York, 89–93.
- DURDÍK, T., 1992c: The system of royal castles in Bohemia. IBI Bulletin 47, 105–106.
- DURDÍK, T., 1993: Královský hrad v Písku. Písek.
- DURDÍK, T., 1994: Kastellburgen des 13. Jahrhunderts in Mitteleuropa. Praha; Wien–Köln–Weimar.
- DURDÍK, T., 1995: Encyklopedie českých hradů. Praha.
- DURDÍK, T., v tisku a: Hrady na Písecku. Písek.
- DURDÍK, T., v tisku b: System der königlichen Burgen in Böhmen. Chateau Gaillard XVII.
- DURDÍK, T.–BOLINA, P., v tisku: Středověké hrady v Čechách a na Moravě. Praha.
- GABRIEL, F.–PANÁČEK, J., 1994: Vývoj panských sídel na horním území Novozámeckého panství (3. část) – Entwicklung der Herrensitze im Oberen Gebiet der Domäne Nový Zámek (3. Teil). CB 4, 27–62.
- HOFFMANN, F., 1992: České město ve středověku. Praha.
- MENCLOVÁ, D., 1976: České hrady I. a 2. vydání. Praha.
- PROCHÁZKA, Z., 1991: Postavení hradu na Velkém Kouřím ve vývoji českého hradního stavitelství – Position der Burg auf dem Großem Kouřím in der Entwicklung des böhmischen Burgenbaus. CB 2, 67–78.
- RAZÍM, V., 1988: Kolín, Čáslav, Nymburk – městská opevnění posledních Přemyslovců v Čechách. Umění 36, 309–339.
- SEDLÁČEK, A., 1882–1927: Hrady, zámky a tvrze Království českého I–15. Praha.
- ULIČNÝ, P., 1994: K urbanistickému a stavebnímu vývoji Jaroměře v raném a vrcholném středověku – Zur urbanistischen und baulichen Entwicklung von Jaroměř im Früh- und Spätmittelalter. ZPP IV, 42–49.
- VANČURA, J., 1927, 1936: Dějiny někdejšího královského města Klatov I, II. Klatovy.

Zusammenfassung

Königliche Burgen und königliche Städte in Böhmen im 13. Jahrhundert

Der Beitrag, der auf einer zu diesem Zweck gebildeten Landkarte (Abb. 1) dargelegt wird, befaßt sich mit der Beziehung der königlichen Burgen zu den königlichen Städten als Grundstützpunkte der Macht des Herrschers in der Zeit der letzten Premysliden, wie sie nach dem Niedergang des Burgsystems älterer Burgwälle ungefähr in den Jahren 1230–1305 entstanden. Die Untersuchung dieses Problems kompliziert die Tatsache, daß wegen der Emanzipation der Bürger im 14. Jh. die meisten direkt in Städten situierten königlichen Burgen bald verfielen, weil sie unter den veränderten Bedingungen für die Stadtselbstverwaltung die mehr als unerwünschten und gefährlichen Objekte waren. Ihre Erkenntnis ist also sehr schwierig und bisher nur fragmentarisch. Auch die Schlüsselfrage, ob das Vorkommen einer Burg in der Stadt oder im Zusammenhang mit der Stadt eine außergewöhnliche oder eher umgekehrt eine gesetzmäßige Erscheinung ist, wurde bisher nicht gelöst. In Anbetracht der bekannten Schwierigkeiten mit der Chronologie der Stadtbegründungen gelang es sich nicht, die wichtigsten in dieser Landkarte eingezeichneten königlichen Städte genauer chronologisch einzugliedern. Der gegenwärtige Zustand des

Studiums der Burgproblematik machte solche Zergliederung möglich. Die erste Gruppe – die Burgen aus der ersten Hälfte des 13. Jh.s – ist in die Landkarte mit Rücksicht auf das jetzige Erkenntnisniveau am wenigsten vollkommen eingezeichnet. Im Gegensatz dazu kann man für die am besten erkannte die Burgproduktion von Primisl Ottokar II. halten, während das Mappieren der Gründungsaktivitäten von Václav II., die bisher ein wenig unterschätzt wurden, einen Entdeckungscharakter hat. Das Netz der Grundstützen der königlichen Macht, das sich im verfolgten Zeitgebiet noch entwickelte, bedeckte ziemlich gleichmäßig die besiedelte Fläche Böhmens. Ausnahmen stellten nur zwei Konzentrationen von Burgen (die im primislidischen Jagdforst im Westteil Mittelböhmens – im traditionellen Mittelpunkt der Herrscherdomäne in Böhmen und die von Primisl Ottokar II. errichtete südböhmische Barriere gegen Expansionsbestrebungen des mächtigen adeligen Geschlechts Vítkovci) und weiter die Konzentration der königlichen Städte im alten Siedlungsgebiet an der mittleren Elbe dar. Eine ausnahmsweise lockere aber zumeist unmittelbare Beziehung zu einer königlichen Burg finden wir bei 29 von verfolgten 35 Städten (außer Prager Städten). Bei zwei von den übrigen sechs Städten ist es möglich, die Abwesenheit einer Burg geschichtlich zu erklären, und eine weitere bildet den Bestandteil der oben erwähnten Konzentration an der Elbe, wo es jedoch auf einem kleinen Gebiet 5 Städte und 5 Burgen gibt, sodaß die Sicherung dieses Gebietes höchstwahrscheinlich für genügend gehalten wurde. In den restlichen drei Fällen kann man bei 2 von ihnen nicht ausschließen, daß die eventuelle Existenz einer Burg nur in schriftlichen Quellen nicht vorkommt. Es ist also zweifellos, daß die Beziehung der neu begründeten Städte und Burgen gesetzmäßig war, verständlich – wie auch jede andere Gesetzmäßigkeit – mit einigen nicht zahlreichen Ausnahmen. Vom Gesichtspunkt der königlichen Interesse aus ist diese Beziehung sehr logisch und nicht überraschend. Der Bau einer Burg wurde zumeist zweifellos wesentlich früher als die Stadtbefestigung fertiggebaut. Diese dauerte in den meisten Fällen sehr lange. Für die schnelle Ausnutzung als Stützpunkt der Macht kam also für den Begründer eher die Burg in Frage. Das von den letzten Primisliden aufgebaute Netz der Grundstützen der königlichen Macht stellte so ein geschlossenes System, in dem sich die Burgen und die Städte auf eine gesetzmäßige und funktionelle Weise untereinander banden und ergänzten.

Abbildung:

1. Landkarte der königlichen Burgen in Böhmen in der Zeit der letzten Primisliden. 1 – königliche Städte, 2 – königliche Burgen aus der ersten Hälfte des 13. Jh.s, 3 – die von Primisl Ottokar II. begründeten königlichen Burgen, 4 – die von Václav II. begründeten königlichen Burgen, 5 – Unklarheit in der Datierung oder Person des Begründers. Zeichnung Marie Záleská.

